

mély nyomot hagytak az egyén lelkében is. Ezt a hívő embert kell a lelkésznek megközelítenie és segítenie a legbonyolultabb kérdések megoldásában. A lelkigondozás ilyen irányú szolgálatában négy fokozatot különböztetünk meg: hívő ember megismerését, meghallgatását, megértését és végül a megsegítését. Ha a fenti módszertani fokozatokat megtartjuk, bizonyos, hogy a lelkigondozás eredményessége nem fog elmaradni.

A hívő ember megértésének és megismerésének lehetőségeit keresve, a végső megoldást Jézusnál találjuk meg. Az evangéliumokból látjuk, hogy bármikor jöttek is a hívők Jézushoz, mindig megvolt számukra a helyes tanítás. Jézus a számáriai asszonnyal nem az újjászületésről beszélt, Nikodemusszal pedig nem az élő vízről. Az újjászületés igazsága Nikodemusz számára, míg az élő víz a számáriai asszony számára való volt. Azokat, akik nem követték őt, hívja, hogy jöjjenek, de azokat, akik arra vágytak, hogy követhessék őt, arra figyelmeztette, hogy keresztet kell majd hordaniok. Annak, aki önként vállalkozik követésére, a költségek számbavételéről beszél, annak, aki késedelmeskedik, azt mondja: „Hagyjátok, hogy a halottak temessék el halottaikat.“ Jézus mindig és minden alkalommal a legmegfelelőbbet mondta, mert ismerte, meghallotta, megértette és segíteni akart azokon, akik hozzá fordultak. Ő tudta, hogy mint komoly keresők jönnek-e, vagy csak azért, hogy kikémléjék, de amit válaszolt nekik, az mindig célba talált.⁵ A lelkigondozás lényegénél fogva nem lehet más, mint „az élő Jézushoz való vezetés“⁶.

Dr. IZSÁK VILMOS

JEGYZETEK

¹ Vető Lajos: Tapasztalati valláslélektan. Bpest, 1965. 283.

² Ürmösi József: A gyakorlati teológia főbb irányelvei. Székelyudvarhely, 1929. 104.

³ Dr. Boros György: Szerartások és vallásos szokások az unitárius egyházban. Kolozsvár, 1932. 18—19.

⁴ Niebergall, F.: Die Bedeutung der Religions-psychologie für die Praxis. 1909. 33.

⁵ Watchmann, N.: Emberek megismerése. Stuttgart, 1967. 36.

⁶ Bovet, T.: Lebendige Seelsorge. Tübingen, 1962. 13.

MIKÓ LŐRINC JOGTANÁR ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

Az Egyházi Képviselő Tanácsunk üléstermében van egy figyelemre-méltó arckép: magas homlok, erős akaratot, kitartást és jóságot eláruló arc — Mikó Lőrincnek, a jogtanárnak az arca. Mikó Lőrinc egyházunk oszlopai közé tartozott. Az ő erős válla, kiváló tudása, vasszorgalma és törhetetlen hite nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a múlt században

a reánk zúdult viharokat nemcsak kiállottuk, hanem ezekből megerősödve kerültünk ki. Éppen ezért mulasztás volna, ha egy ilyen nagy emberünknek életét és munkásságát időnként nem elevenítenők fel.

Mikó Lőrinc 1806. november 19-én Bölönben született. Nagyatyja, András az elszegényedett székely primorok és a szabad székelyek ellen elkövetett igazságtalanságokból kifolyóan Kolozsvárra költözött. Itt, mint iskolákat végzett tekintélyes polgár, jómódban, megbecsülésben élt, tagja volt a városi tanácsnak is. Édesatyja, Sámuel, miután Kolozsvárt elvégezte a főiskolát, atyja kívánságának engedve elfogadta Bölönben a följajánlott iskolamesteri és énekvezéri állást. Abban az időben minden lelkész iskolamesterséggel kezdte pályáját; három évig kellett tanítoskodni, s csak azután lehetett megválasztani lelkésznek.

Mikó Sámuelnek többször lett volna lehetősége magasabb pályára, nevezetesen lelkészi állásba átmenni. Erre feljogosította kiváló képessége. Ő azonban mindig Bölönben maradt, mert a tanítói munkakört mindennél jobban szerette. Ez a hivatás egész lelkét betöltötte, és boldog volt, hogy ezt a falut, a Mikó család ősi fészkrét a művelődés magasabb fokára emelheti. Ezt meg is tette. Iskolája annyira híres volt, hogy más faluból is vittek oda gyermekeket. A tantárgyak között szerepelt a latin nyelv is. A bölöni iskolában végzett ifjakat felvették katonai irodákba és a gimnáziumba, egyenesen a grammatikai osztályba. Így lépett a kolozsvári unitárius gimnázium grammatikai osztályába Bölöni Farkas Sándor 1805-ben és Mikó Lőrinc 1817-ben.

Mikó Lőrinc az alsó osztályokat elvégezve, 1821 szeptemberében Brassóban a 31. gyalogezred fiú-nevelőházába ment egy évre és négy hónapra. Ezen idő alatt példás szorgalommal tanult, és a német nyelvet elsajátította.

A bölcséleti és teológiai tanfolyamot négy év alatt Kolozsvárt elvégezvén, jogot tanult a királyi líceumban, melyet 1829-ben kiváló eredménnyel fejezett be. Mikó Lőrinc tehát tizenegy évi kitűnő tanulása után nyert abszolutórium szerint jogvégzett ifjú lett.

Diákéveiről nem sokat tudunk. Bizonyítványai azt mutatják, hogy komoly, minden kilengést kerülő ifjú volt. A kollégiumi kéziratár tanúsága szerint diákélete nem merült ki a tantárgyak száraz megtanulásával. Lelke fogékony volt a világ eseményei, hazája sorsa s általában a szellem megnyilatkozása iránt. Nemcsak olvasott, hanem a múlt század 20-as éveinek vége felé hasonló gondolkozású barátaival irodalmi kört alakított, melyben zsenge alkotásaikat egymásnak felolvasták. Kár, hogy nem tudunk erről többet, mint amit kiolvashatunk abból a könyvből, mely a kéziratok között Mikó Lőrinc versei és verses másolatai címen fennmaradt.

Mikó Lőrinc nem készült költőnek, de ifjúkori költeményei azért jelentősebbek, mint ahogy forrásunk mutatja. A versfajok választásában nemcsak Horatius meg Berzsenyi volt a minta, hanem Kisfaludy Sándor is. Néha a Himfy-strófákkal is meglepő ügyesen játszik. A versek stílusa, technikája nagy műgondot árul el; gondolatai általában az ifjú léleknel szokásos szerelem, csalódás, lemondás körül forognak, igen gyakran józan életbölcesség is jelentkezik. Gyakran a társadalmi haladás, jog és filozófia s főképpen az életbölcesség kérdései is jelentkeznek nála prózában.

Alkalmi irodalmi egyesülésüknek célja a tanulás, az önképzés. Erkölcileg teljesen érthető és méltányolható az a felfogás, hogy ifjúkoruk szerzeményeit nem hozták nyilvánosságra, de a gyakorlati élet mégiscsak Krizáéknak adott igazat, kik a következő évtizedben műveiket már kiadták, s művelődési egyesületüket állandó jelleggel meg is szervezték.

Mikó Lőrinc életpályája 1829. szept. 2-án kezdődött az erdélyi kormányzéknél. A következő hónapban már Marosvásárhelyen a királyi táblánál találjuk Augusztinovics Pál ítélmester kancelláriájában, ahol a hivatal igazgatójának választják.

Ebben az időben történt, hogy Augusztinovics Pált a főkormányzékhez tanácsosnak nevezték ki; ekkor a Földvári Farkas kancelláriájába lépett. 1833-ban ügyvédi vizsgát tett kitűnő eredménnyel. Hajlami a bírói pálya felé vonzották. Az erdélyi hatóságok ajánlották is ki nevezésre, de a bécsi igazságügyi hatóságoknál nem volt befolyásos pártfogója, és így e kinevezés elmaradt. Ezért Kolozsvárt telepedett le, ahol ügyvédi irodát nyitott.

Rövid idő alatt keresett ügyvéd lett; azzá tette igazságszeretete, nagy tudása és végtelen gondossága. Kézirat-könyvtárunk egy vaskos kötetet őriz ügyvédi beszédeiből. Látszik, hogy aki az ügyét reá bízta, jól választott. Beszédeiben nemcsak a rideg jog és törvénycikkek sokasága szerepelt, hanem az erkölcs, a társadalom, az emberiség minden szempontja. Egy ideig a szegények védőügyvédje is ő volt. Az ügyvédi foglalkozás nem kötötte le teljes erejét, bármilyen nagy irodája volt is. Tovább folytatta önképzését, és megtanult franciául. Francia irodalmi ismeretének ma is látható gyümölcse Velney francia utazó és bölcselő *Romok* című művének magyar nyelvre való lefordítása.

Ügyvédi éveinek nagyon nevezetes mozzanata, hogy szorosan bekapcsolódott az egyházi életbe; 1835-ben a tordai zsinaton a Főtanács tagjává választották. Ebben az időben egyházi életünk nagyon megélenkül. A korhoz képest elmaradott tanügy újjászervezését és korszerű szellemmel való telítését előbb Iszlai László kolozsvári iskolai felügyelő gondnok, majd Brassai Sámuel szorgalmazták. A nevelésügyi bizottság, melynek Mikó Lőrinc is tagja, megértette a kor szellemét; nagy részben munkásságának tudható be, hogy 1841-ben a korondi zsinat tanügyünk teljes átalakítását határozta el. Legnevezetesebb ebben az újjászervezésben az, hogy a holt latin nyelv helyett az anyanyelvet tették a tanítás nyelvévé. Elemi- és középiskolai tanügyünk a pedagógiai elveknek annyira megfelelt, az erre vonatkozó törvények kodifikációja olyan szakszerű és helytálló volt, hogy a következő évtizedben reánk erőltetett Organisations entwurf sem tudott nagyobb hiányokat találni. Tanügyünknek a kor színvonalára való emelése körül Mikó Lőrincnek rendkívül nagy érdeme van.

Ügyvédi működésének idején, 1838. május 1-én lépett házasságra Székely Miklós püspök leányával, Klárával, ki fiatalon, 1856-ban halt meg. Boldog házasságukat Isten négy gyermekkel áldotta meg: Miklós, aki kuriai bíró lett, Imre táblabíró, Róza, dr. Haller Károlyné, kinek korai tragikus halála mély fájdalmat okozott a szülőknek, és Klára, Benzédi Gergelynek, hasonló, komoly felelősségérzettől áthatott egyházi férfiúnak a neje.

Mikó Lőrinc kiváló tudása és szilárd jelleme folytán általános megbecsülésnek örvendett; mint a város érdemes polgárát a Centumvirális Communitásnak tagjává választották.

Ügyvédi gyakorlatát 14 évig folytatta teljes megbecsülésben. Ekkor olyan esemény történt, amely életének más irányt adott. Kolozsvárt, bár két jogi líceum volt, az unitáriusok sürgették, hogy a mi főiskolánkban is jogi tanszéket állítsanak föl. Midőn Rédiger Károly, tordai postamester erre az állásra 10 000 forint alapítványt tett, az 1847. május 3-án tartott egyházi főtanács teljes egyhangúsággal Mikó Lőrincet választotta a jogi és politikai tudományok tanárává, s egyszersmind a tanácsulések jegyzőkönyveinek vitelével is megbízta. Ez utóbbi alól egy ideig fölmentést kért, hogy tanítványai számára tankönyveket írhasson. A beiktatás után azonnal megkezdte jogi és politikai előadásait lelkesedéssel párosult tudással. Rendkívüli idők következtek. Az unitáriusokra kétszeres öröm volt, hogy az országgyűlés megalkotta az 1848. évi XX. t. cikkét, a felekezetek között a teljes egyenjogúság és viszonyosság elvét kimondó törvényt. Egyházunk örömmel vette tudomásul a nagy jelentőségű eseményt. Midőn a vallás- és közoktatásügyi minisztérium szeptember 1-re a protestáns egyházakat tárgyalásra hívta meg, az Egyházi Képviselő Tanács Mikó Lőrinc javaslatára az alábbi utasításokkal látta el a kiküldött bizottságot.

„1. Miután a lelkiismeret szabadsága az említett törvény által általánosságban kimondatott, részletesen is biztosítsanak az egyes hitfelekezetek független önállósága és önkormányzati joga.

2. Az egyik vallásról a másikra való áttérés teljesen szabadná tétesék, eltörölvén még azon megszorítás és formáság is, melyek az 1844. évi pozsonyi 3. törvénycikkben fenn vannak tartva (különösen áttérés megnehezítése a katolikus vallásból).

3. Vegyes házasságok legyenek szabadok, az erdélyi e tekintetben fennálló törvények intézkedései szerint. Ez ellen bármi módon tevő egyházak büntetessenek.

4. Vegyes házasságoknál gyakorolni szokott visszaélések, erőszakosságok meggátlására legbiztosabb óvszer lenne: hogy a házasságok mind kötése, mind felbontása az egyházi befolyás alól kivétetvén, a polgári hatóságokra bízassék. Azonban, ha az egyház jelenlegi hatósága még fennmaradna, a házasságok kötése és felbontása a felek illető hatóságai által történjék.

5. Óhajtandó volna, hogy az ó-naptár eltöröltessék, az egyes hitfelekezetek saját ünnepei a lehetőségig vasárnapra tétessenek.

6. Minden hitfelekezetek püspökei és egyházi személyei egyenlő jogokkal birjanak, az egyház ügyeiben teendő intézkedéseiket szabadon, függetlenül intézhessék.

7. Vallásos szertartásokat csak az illetők egyházainak papjai vihesenek végbe.

8. Egyházi személyekre polgári hatóság körébe tartozó ügyek ne bízassanak.

9. Az egyes bevett felekezetek számára a vallás és közoktatásügyi minisztériumban külön osztályok állítsanak be, mégpedig az illető felekezet tagjaiból.

10. Egyik felekezet a többi fölött semmi előnyben se részesíttessék.

11. A felekezetek díjtalanul, szabadon használhassák az állami postát.“

Az 1848-as eszmékhez Mikó Lőrinc teljes lélekkel ragaszkodott. A forradalom leverése után az unitárius egyházban szétfoszlottak azok a szép álmok, melyeket az 1848: XX. törvénycikkhez fűztek. A háború zivatara többek között azt az alapot is elmosta, melyet Rédigér Károly a jogi tanszék fenntartására tett. Az abszolutizmus pedig nem engedélyezte a jogi tanszéket. Az egyház Mikó Lőrincet nem nélkülözhetette: a német nyelv és — a teológián — az egyházjog tanításával bizta meg. Mikó Lőrincnek mindenesetre jövedelmezőbb lett volna, ha újra ügyvédi gyakorlatot folytat, de nem volt szíve ahhoz, hogy egyházát a nehéz időben elhagyja. Megmaradt tanárnak, egyházi embernek, pedig már meglett férfi korában nem szívesen fogott más tárgy tanításához. Jelleme, egyházszeretete azonban határozottan, minden kételkedést kizáróan azt parancsolta, hogy a nehéz időkben helyt maradjon.

A világosi fegyverletétel után a felsőbb osztályú tanulók nehezen kerültek vissza. Csak 1850 őszén nyílhatott meg az iskola. Hogy Mikó Lőrinc, a némettanár minő gondolatokkal kezdi meg az iskolai évet, világotan megláthatjuk, ha ideiktatjuk azt a beszédet, melyet a tanítványainak az első németórán mondott:

„Be kevés szám! 1847-ben szeptemberben, mikor a tanítói széket legelsőbb elfoglaltam, vaj mennyivel több ifjúságot köszöntöttem volt ez iskola nagy termében.

Istenem! mily nagy különbség az *akkor* és *most* között!

Akkor száz egynehány felsőosztályú ifjú s mintegy 200 alsóosztályú tanuló volt, *most* 23-at találok s ezek között 15-öt az akkoriak közül! Hová lett a többi? tudja a jó Isten!

Akkor hivatásom szerint törvényt tanítottam, jogot és igazságot hirdettem, *most* ezek helyett a körülményekhez képest német nyelvet kell önöknek tanítanom.“

Majd így fejezte be előadását: „Reményem, megértettek és intésemet követni fogják. Még csak azt említem meg, hogy — amint mondám — német nyelvet fogok tanítani — igen —, de ez nem azt teszi, hogy önöket azért nemzetiségükből ki akarnám vetköztetni. Korántsem, hanem mentől több művelt nyelvet tud valaki, annál több kulcsát bírja a tudományoknak. A német nyelv például kétségen kívül egy az európai művelt nyelvek közül, azért annak tudása tudományos tekintetben műhatatlanul szükséges, és csak ez az oka, hogy én ezen nyelv tanítására vállalkoztam, és reményem, hogy önök is annak tanulására illő szorgalmat fognak fordítani.“

Ilyen gondolatokkal fogott a német nyelv tanításához Mikó Lőrinc. Meglep az őszinteség, amellyel megnyilatkozott. Ebből láthatjuk, hogy tanítványai bíztak benne.

Említettük, hogy a jogi és politikai tudományok tanárává választásakor az Egyházi Képviselő Tanács jegyzőjévé és egyúttal előadó-jává is választották. Tehát az egyházkormányzat terén is fontos szereppel bízták meg. Az előadó szerepe rendkívül fontos, mert az ügyek állásáról tájékoztatja a tanács tagjait, s rendkívül sok függ attól, hogy milyen lelkiismerettel és akaraterővel van megáldva. Mikó Lőrincben megvoltak azok a tulajdonságok, melyekre ebben a terhes időkben az egyháznak szüksége volt. Olyan felelősségérettől volt megáldva, mint-

ha teljesen az ő vállain nyugodnék az egyház. Az abszolutizmus szomorú korszakában ki kell emelnünk még a Kaáli Nagy Elek főgondnok történelmi értékű munkásságát is, akinek szintén helyén volt az esze és a szíve.

Az idegen hatalom nem késlekedett, hogy valódi lényegéről tudomást szerezzen az unitárius egyház is. A protestáns autonómia különösen nagy számla volt az osztrák egyeduralmi törekvések szemében.

Az elnyomó hatalom magát az egyházat is polipkarjaival teljesen össze akarta szorítani, úgy, hogy azt lényegéből kivetkőztesse. Wohlgemuth katonai és polgári kormányzó 1851. január 22-én felszólítja a püspököt, „hogy az unitáriusok Főtanácsa hívassék össze avégett, hogy higgadtan tanácskozzék a birodalmi alkotmány alapján egy olyan egyházi alkotmányról, amely a változott körülményekhez képest szükségesnek mutatkozik. És ez megtörténhetik vagy úgy, hogy a Főtanács egy merőben új alkotmánytervezetet dolgozzon ki, vagy ha jelen állapotán lényeges változást tenni nem kíván, fennállását okadatolva mutassa ki.“

Erre a felhívásra a korábban kiküldött bizottság nevében Mikó Lőrinc egyházalkotmányunkról egy remek munkát készített. Ebben felsorakoztatja az állami törvényeket, melyek elismerik és védik egyházunkat és azokat a belső szabályzatokat, melyek egyházalkotmányunkat alkotják. Természetesen azzal a hozzáadással, hogy azon nemcsak nem változtatnak, hanem hozzá föltétlenül ragaszkodnak. A kormány ezt — kénytelen-kelletlen — tudomásul vette. Ezen az állásponton voltak a többi protestáns egyházak is.

Mint hogy ezek a tervek nem sikerültek, más úton próbált az egyháznak ártani. 1852 januárjában meghalt Székely Sándor püspök; a kormány a megürült püspöki szék betöltését meggátolta. Az egyház hiába kérte többször is a püspöki szék betöltésének engedélyezését — megtagadták. Csak kilenc év múlva, 1861-ben tudták betölteni Kriza Jánossal.

Ez a hatalmi sakkhúzás, amely nemcsak a mi egyházunkkal történt meg, valóban ártalmas volt. A nagy kérdésekben az egyház megharcolta a nemes és egyenlőtlen harcot, azonban az erélyes és tudós püspökhelyettesnek, Székely Mózesnek a kormányzásban nagy nehézségeket okozott. Püspöki teendőket végzett akkor, amikor nem lehetett püspök.

Mikó Lőrinc időt szakított arra is, hogy a Gedő József iskolai felügyelőség által adományozott könyvtárt elrendezze, katalógusba szedje. A magas műveltségű adakozó több mint 6000 kötetet kitevő könyvtárt hagyott egyházunkra. Mikó Lőrinc a felajánlott tiszteletdíjat megköszönte és visszaajándékozta a közpénztár gyarapítására. Általában nemcsak az egyház jogi védelme volt szívügye, hanem anyagi megerősítése is. Egyik tagja volt az Augusztinovich Pál hagyatékát kezelő hármass bizottságnak. E bizottság feladatát oly sikeresen oldotta meg, hogy a nagy alapítványozó hagyatékának értéke tíz év alatt kétszeresére emelkedett. Azután kilenc évi testet-lelket ölö jegyzői és előadói munkaköréről lemondott, hogy teljesen tanári foglalkozásának élhessen. Ha jogi és politikai tanszéke meg is szűnt, a teológiai intézetben egyházjogot tanított, tehát a jog teréről mégsem lépett le teljesen.

Az abszolutizmus elleni védekezés érdekében felkutatott egyháztörténelmi anyag belső egyházi használatra is szükséges volt. Ezért írta meg az *Erdélyi Unitárius Vallásközönség Igazgatási Rendszere* c. munkáját (1858—60), melyet 1931-ben Tóth György adott ki, s amely tankönyvül szolgált a teológiai intézetben egészen az első világháborút megelőző időig. Az egyházi bíraskodás használatára latinról magyarra fordította Szentábrahámi Mihálynak erre vonatkozó munkáját: *Rövid útmutatás az egyházi törvényszék előtti per-folyamról* címen (1861).

Az egyház nem volt abban a helyzetben, hogy Mikó Lőrincet átengedje teljesen a tudományos búvárkodásnak, amelyre olyan nagy hajlama volt. 1862-ben megválasztották pénztárnoknak. Ebben a haláláig viselt hivatalában valósággal hivatást, missziót teljesített. Nem elégedett meg a napi munkával, a bevételi, a kiadási naplók pontos vezetésével, hanem az állandó alap — *stabilis fundus*, amint akkor nevezték — növelésére fordította minden gondját. Ebből az elvből senkiért, még népszerűsége kockáztatásával sem engedett. Az egyház állandó alapja fokozatosan erősödött és 1867 után már rendes költségvetéssel tudtak dolgozni.

Csodálatos munkabírással volt megáldva. Azonban a rengeteg munka, az egyház fenntartásáért vívott sok harc, s főképp a leányának, Haller Károlynénak tragikus halála miatti bánat megtörte vasszervezetét. 1871 szeptemberében betegeskedni kezdett. A következő évben le is mondott a pénztárnokságról, és előadásait sem igen tudta megtartani. Haláláról Benczédi Gergely naplójában a következőket olvassuk: „Március 10-én 1872. Ma reggel pont 9 órakor meghala szegény apósom, szép vasárnapi napon. Pénteken virradólag éjfél után egy órakor rájőve valami irtózatos oldalnyilallás, mely miatt folytonosan úgy jajgatott, hogy amennyi szoba, mind csengett belé. Pénteken reggel elhívtuk dr. Béltekit, s ő adott orvosságot, ami csillapította. Délután még itt volt apátársa, Tauffer Ferenc, s sokat beszélt vele. Többek közt azt mondta, hogy még legfőnnebb 10 napja van. Szombaton virradólag is rosszul volt, de szombaton könnyebben; még szombaton délután sokat kérdezősködtünk tőle, mivel a status kötelezvényeit szedtük rendbe Imrével, hogy ezeket is adjuk át a bizottságnak, s mindenben utasított egész besötétedésig; de akkor vonaglani kezdett, folytonosan jajgatott, péntek óta mára virradólag már nem vette be az orvosságot, a vizet is alig tudta lenyelni, s reggel 9 órakor meghala mindnyájunk kimondhatatlan fájdalomra és vesztére. Én, Imre sógor és Ajtay Ferenc voltunk az ágya mellett, amint meghalt. Szegény feleségem alig tudott magához jőni.

Művei maradtak a *Canon*, egy roppant nagy könyv, melyen 10 évig dolgozott s saját kezűleg írt le, *Az egyházjog, Német mondattan*, mind kéziratban, s ezek mellett apróbb cikkek, beszédek stb.

Legszomorúbb és nyomasztóbb időszakban, az ötvenes években az apósom volt az unitárius status főjegyzője. Nagy érdemei vannak ez időből is, mert Nagy Elek úrral együtt mint Mózes és Áron vezérelték a status ügyét.

Március 12-én délután volt a temetés. Ferencz József könyörgött felséges szépen. Ő is úgy elérzékenyedett néha, hogy szinte elakadt. A jelenvolt királyi biztos gróf Péchy Manó is végighallgatta a könyörgést.“

A kemény, férfias munkából dőlt ki. Az egyház akkori vezetősége az egész unitárius vallásközönséggel együtt meggyászolta váratlan halálát. A fájdalom részvét általanos volt országszerte, azonban mégiscsak kevés volt azoknak a száma, akik valóban felfogták, hogy Mikó Lőrincel milyen érték szállt a sírba.

Ma, a kellő időtávlatban felmérhetjük jelentőségét.

Mikó Lőrincet elsősorban a jogi pálya vonzotta, ezért nem fogadta el az egyháznak a 20-as évek végén kétszer is tett ajánlatát, hogy menjen külföldi akadémiára. A jól jövedelmező ügyvédséget azonban szívesen felcserélte a szerényebb jövedelmű tanári állással, ahol — először kedve szerint — a jogi és politikai tudományokat adhatta elő. Világos után egy percig sem tévovázott abban, hogy neki az egyháznál kell maradnia. Kidolgozta az unitárius egyházjogot, és nagy körültekintéssel védelmezte egyházát az abszolutizmus támadásaival szemben.

Bizonyos, hogy erőpazarlás volt egy ilyen tehetséget tanácsjegyzői, előadói és közpénztárnoki teendőkre lefoglalni. Mikó Lőrinc azonban nem vészett bele a sokféle, apró-cseprőnek látszó munkába. Az egyszerűnek látszó munkakörben is szellemi képességeinek megfelelőt alkotott. Előadói munkája nemcsak az egyház körében, hanem mindenhol tiszteletet és elismerést keltett. Jegyzőkönyvei valósággal iskolapédái a gondosságnak, alaposágnak és világosságnak. Pénztárnoksága pedig a napi teendőkön túl is az egyház anyagi érdekeit szolgálta, és ezért kész volt mindenre. Az egyház megerősödése volt életmunkájának legfőbb célja.

Meggyőződéses unitarizmusa át van hatva kora felvilágosultságától és a racionalizmustól. Egyházjoga bevezető részében azt mondja: „Az unitárius vallás terjesztését senki sem támogatta fegyveres kézzel, csupán a felvilágosodott ész vívta ki annak diadalát; és követői buzgó-sága, hő ragaszkodása, közszelleme, áldozatkészsége tartotta fenn már három század óta mindazon üldözések ellenére is, melyeket elégszer szenvedett.“

Tiszta, nemes unitarizmusával elválhatatlanul össze van kapcsolódva nevelési alapelve, a szeretet. A tanuló ifjúság teljes bizalommal fordult hozzá, tanácsait, útmutatásait olyanoknak tekintette, mintha atyjuktól jött volna. Nehéz kérdésekben nemegyszer ő csillapította le s vezette helyes útra az ifjakat. Amikor pedig fegyelmezni kellett, Kelemen Albert volt marosköri esperes, egykori tanítványa szerint ez volt a szokásos, komoly szólásformája: „Fiam, fiam, fiam!“ Ezt a szót szaggatottan, komolyan, emelkedő hangszúllyal mondotta, s nagyobb hatású volt a szokásos fegyelmező eljárásoknál. Mint gondos nevelő a teológiai hallgatókat mindenkor a hívekkel való előzékenységre intette, mert a szolgálatban látta a vezetés legbiztosabb lehetőségét. Általában nagy nevelői sugalló hatása volt a tanítványaira, akik halálával emlegették egész életükben nevét.

Ha szellemi alkotását vizsgáljuk, bizonyára legnagyobb jelentőségű munkája *Egyházi jogtana*. Ezt egy fél századig tanították is a teológián, s egyházunk szervezeti törvénye most is ezen az alapon áll. Egyházunk alkotmánya nehéz időkben, a szükségnek megfelelően alakult ki. A XVIII. századi megpróbáltatások idején és azután is nem az volt a kérdés, hogy kinek van joga az egyház kormányzásához, vagy az abban való részvételhez, hanem az, hogy ki tudja kormányozni. Ez a kérdés

a múlt század ötvenes éveiben különösen előtérben volt. A hatvanas évek szabadabb és biztatóbb légkörében már nálunk is felvetődött a képviseleti rendszer kérdése, de Mikó Lőrinc a kérdésnek ezzel az oldalával már nem foglalkozott. Ő befejezettnek tekintette küldetését; a múlt értékének megmentését, az egyházi szervezet további kiépítését másokra bízta.*

BENCZÉDI PÁL

MIKÓ LŐRINC ÉLETELVEIBŐL

Ne légy más emberek véleményének rabja.
Ne veszítsd el bizalmadat a világ iránt.
Zárd kebledbe bánatod. Ne dicsekedj szerencséddel.
Ne fedezd fel embertársaid gyengéit. Szolgáltass nekik alkalmat a fénylésre.

Fogadj mentől kevesebb kegyelmet el.
Légy igazságos.
Végy részt a mások sorsából.
Titkaidba kit avass be, válaszsd meg.
Tedd magad mindig más helyzetébe.
Ne felelj senki tetteiről, ha nem vagy meghatalmazottja.
Cselekedj következetesen, légy mindig az, ami vagy.
Ne tégy mást nevetségessé.
Ne hordozd a hírt egy háztól másához.
Ne gyalázz senkit, s ne mondj ellent ok nélkül senkinek.
Ne beszélj sokat, s beszéded ne ellenkezzék.
Kerüld a kétértelműséget.
Túrd békével az ellenmondást.
Ne emlékeztess senkit kedvetlenségeire.
Ne végy részt más csúfolkodásaiból.
Ne légy igényes.
Minden társaságban tanulhatsz valamit.
Vannak pillanatok, melyekben csak magadra van legnagyobb szükséged.
Társalkodj magaddal éppen olyan komolyan, mint másokkal.
Becsüld magadat, s bízzál magadban.
Ne csüggedj el, ha magadban hiányt véssz észre.
Légy magadnak kellemes társalkodó barát, de ne hízelkedj magadnak; légy olyan szoros bírāja tetteidnek, mint másokéinak.

Mikó Lőrinc írásaiból összegyűjtötte
KELEMEN LAJOS

* Hátrahagyott írásaiból közöljük halála 10. évfordulója alkalmából; rövidített szöveg.